

УДК 378.035:172.15

**СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ В
ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ****О.П.Жаровська**

Анотація. У статті розкрито сутність та особливості патріотичного виховання студентів в освітньому середовищі педагогічного університету; висвітлено історію дослідження теоретичного підґрунтя виховання патріотизму майбутнього вчителя.

Ключові слова: сутність патріотичного виховання, освітнє середовище, принципи, підходи та етапи патріотичного виховання.

Аннотация. В статье раскрыты суть и особенности патриотического воспитания студентов в образовательной среде педагогического университета; освещена история изучения теоретических основ воспитания патриотизма у будущих учителей.

Ключевые слова: суть патриотического воспитания, образовательная среда, принципы, подходы и этапы патриотического воспитания.

Summary. The article deals with the nature and characteristics of patriotic education of students in the educational environment of the Pedagogical University; the history of studying the theoretical foundations of the patriotic education for the future teachers is explained.

Keywords: the nature of patriotic education, educational environment, principles, approaches and stages of patriotic education.

Постановка проблеми. Суспільні процеси, які відбуваються в сучасній Україні, вплинули на всі структури суспільства та на різні соціальні та етнічні групи, що призвело до поляризації інтересів, посилення націоналістичних настроїв, політичної та етнічної нетерпимості, як наслідок – поглиблення кризи в усіх сферах життя. В умовах політичної та соціальної нестабільності країна переживає складні трансформації у сферах економіки, політики, культури неминучими є реформи в освітній галузі. Процеси докорінних змін, що сьогодні відбуваються в українському суспільстві, поглиблюють міжетнічну напруженість та конфліктність, провокуючи етнокультурну екзотерію, сепаратизм, екстремізм, націоналізм, впливаючи на формування громадянської свідомості молодого покоління, обумовлюючи складність позицій та актуальність вивчення цих явищ. Окрім того, суспільство переживає зміну пріоритетів та цінностей, що уособлює пошук нових моральних орієнтирів. Тому постає потреба у нових задекларованих державою ідеалах, що визначатимуть сутність патріотичного виховання молоді. Саме відсутність належного патріотичного виховання призвела до розповсюдження політичного та правового нігілізму, соціальної аномалії серед молоді. На сьогодні надзвичайно зросла потреба в педагогах, здатних виховувати патріотів, готових відстоювати інтереси своїх земляків, захищаючи свою Вітчизну, бути відданими своєму народу та працювати на благо своєї країни. Проте пріоритетною метою фахової підготовки майбутнього вчителя не визначено виховання педагога-патріота, патріотизм якого як моральна позиція став би професійною рисою.

Ціннісні трансформації суспільної свідомості призвели до необхідності формування якісно нової школи та учителя, спроможного мислити по-новому. Моральна позиція педагога – умова розвитку людини-професіонала. Проте, система професійної та допрофесійної освіти не орієнтована на розв'язання завдань виховання патріотизму як моральної позиції майбутнього вчителя, здатного в подальшому виконувати завдання патріотичного та морального виховання молоді в сучасних умовах гуманізації та гуманітаризації освіти. Подібна мета не відображена ні в освітніх стандартах, ні в діючих програмах та посібниках.

Аналіз попередніх досліджень. Педагогічна наука має значне теоретичне підґрунтя для вироблення основ виховання патріотизму майбутнього вчителя. Так, дослідження філософсько-педагогічної концепції виховання представлено у працях І.Беха, О.Вишневського, С.Гончаренка, І.Зязюна, В.Кременя, О.Савченка, О.Сухомлинської; дослідження з проблем патріотичного виховання особистості репрезентують праці Г.Васяновича, Г.Ващенко, В.Оржеховської, В.Сухомлинського та ін.; наукові ідеї щодо психологічного супроводу заходів з патріотичного виховання особистості знаходимо в працях І.Беха, М.Борщевського, С.Рубінштейна та ін.; вивчають особливості громадянського виховання молоді Р.Арцишевський, В.Тернопільська, О.Шестопалюк та ін.; наукові положення щодо формування виховного середовища навчального закладу розроблені С.Карпенчук, С.Мартиненко,

Н.Щеркова та ін.; концепти гуманізації та гуманітаризації позаурочної роботи зі школярами та молоддю обґрунтовано Н.Бібік, Я.Канішевською, Т.Поніманською, Г.Тарасенко та ін.

Одночасно з теоретичними формуються й практичні засади розв'язання проблеми виховання патріотизму майбутнього педагога, вчителя. Варто вказати на затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009–2015 рр. (постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2009 р. № 41), та затверджену Наказом Міністрів України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерством оборони України, Міністерством культури і туризму України, Міністерством освіти і науки України від 27.10.2009 р. № 3754/981/538/49 «Концепцію національно-патріотичного виховання молоді»; державні програми, інтенсифікацію інноваційних процесів в освіті, потребу навчальних установ у педагогах, спроможних реалізовувати завдання патріотичного виховання учнів тощо.

Проте, такі заходи потребують належного теоретичного осмислення, оскільки важливо цілісно уявити сутність, структуру, принципи виховання патріотизму майбутнього вчителя. Виникають суперечності між вихованням патріотів-педагогів в умовах педагогічного університету та недостатньо розробленими психолого-педагогічними основами організації виховної роботи зі студентами в вузі. Тому необхідність вирішення проблеми створення принципово нової моделі системи виховання майбутніх педагогів визначила актуальність створення й реалізації нової концепції патріотичного виховання в освітньому середовищі педагогічного університету.

Мета статті – визначення сутності та особливостей патріотичного виховання студентів в умовах педагогічного університету.

Виклад основного матеріалу. Ідеалом виховання постає різнобічно та гармонійно розвинена національно свідома, високоосвічена, життєво компетентна особистість, здатна до саморозвитку та самовдосконалення. Головною домінантою патріотичного виховання молоді є формування в особистості ціннісного ставлення до навколишньої дійсності та самої себе, активної за формою та моральної за змістом життєвої позиції.

Сутність патріотичного виховання, на думку більшості науковців, полягає у вихованні молоді людини як патріота своєї країни, готової самовіддано розбудовувати її як суверенну, демократичну, правову та соціальну державу, здатної виявляти національну гідність, знати свої права та обов'язки, цивілізовано відстоювати їх, сприяти громадському миру й злагоді в суспільстві, поводитися компетентно, бути конкурентоспроможною, успішно самореалізовуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій культури [4].

У розумінні сутності патріотичного виховання ми виходимо з того, що воно є складовою частиною загального виховного процесу із формування високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, готовності виконувати громадянські та конституційні обов'язки, є однією з головних складових національної безпеки України. Патріотичне виховання формується на прикладах історії становлення України, українського козацтва, героїки національно-визвольних змагань, досягнень у галузі політики, освіти, науки, культури й спорту, які несуть у собі смисли моральних ідеалів; патріотичне виховання включає в себе соціальні, цільові, функціональні, організаційні та інші аспекти, характеризується високим рівнем комплексності, тобто охоплює своїм впливом усі покоління, пронизує всі сторони життя: соціально-економічну, політичну, духовну, правову, педагогічну.

Соціальна функція вищої школи й педагогічних університетів, зокрема, полягає в формуванні гуманістичної особистості, освіченого інтелігентного фахівця, спроможного не просто професійно, але творчо підходити до вирішення завдань соціального та науково-технічного спрямування в їх органічному поєднанні.

Педагогічний університет відіграє важливу роль у вихованні спеціаліста-патріота, виконуючи при цьому навчальну, дослідницьку, професійну, культурологічну, гуманістичну та інші функції. Педагогічні університети в своїй діяльності визначають пріоритетними гуманізацію та гуманітаризацію освіти, що оптимізує взаємодію особистості та соціуму, сприяє розвитку гуманітарної культури. Створюються умови для вільного й творчого розвитку особистості студентів-педагогів.

Освітнє середовище педагогічного університету сприяє встановленню взаємозв'язку «людина і світ» у трансформації «Я – рід – народ – людство» і «людство – народ – рід – Я». Такі процеси передбачають використання історичного досвіду, загальнокультурних традицій, новітніх досягнень світової науки та техніки. Значна увага приділяється міжособистісним стосункам у колективі, ціннісним орієнтаціям майбутніх педагогів, їхній соціокультурній діяльності.

Виховання студентів-патріотів у педагогічному університеті має здійснюватись з урахуванням принципів демократії, гуманізму, духовності, патріотизму, конкурентоздатності, толерантності, індивідуалізації, варіативності. Університет здійснює навчально-виховну діяльність на основі принципів історизму, координації та субординації, диференціації та інтеграції, комплексності та виконує соціально

значимі функції – культурно-освітню, регулятивно-виховну, організаційно-управлінську, комунікативну, соціально-інтегративну, соціально-трансляційну та функцію саморозвитку особистості та соціального наслідування.

Вищезазначені принципи та функції зреалізуються через різноманітні форми спілкування викладачів та студентів: групове – індивідуальне, формальне – неформальне, аудиторне – позааудиторне. Ефективність освіти та виховання залежить певною мірою від того, вільно чи вимушено, добровільно чи примусово, безсистемно чи цілеспрямовано здійснюється цей процес [3, с.6].

Співпраця педагогів та майбутніх учителів у розв'язанні спільних завдань, свобода самовираження мають значний вплив на розуміння сутності та становлення патріотизму майбутнього вчителя. Патріотизм – мета виховання майбутнього вчителя, визначається як моральна складова, яка зреалізовується через відданість, повагу, відповідальність щодо дітей, рідних людей, рідного краю, природи, свого народу, його історичного минулого та щодо культурних традицій своєї Вітчизни, виявляється в сформованій професійній самоідентифікації та активній творчій підготовці до професійної педагогічної діяльності (розвиток почуття любові до Батьківщини, формування відповідного ставлення до неї та розвиток патріотизму як принципу життєдіяльності). При цьому професійна педагогічна діяльність розглядається як форма патріотичної діяльності, спрямованої на відродження, збереження честі й слави Вітчизни та свого народу, традицій національної культури, історичної пам'яті, природних багатств Батьківщини.

Важливо враховувати для реалізації завдань національно-патріотичного виховання принцип культуровідповідності (традиції етнопедагогіки та народної культури) гуманітаризації (цілісне сприйняття світу майбутнім учителем і усвідомлення своєї значущості в ньому через розуміння людини як вищої цінності, а також актуалізацію досвіду майбутнього учителя як способу передачі інтерактивності (активна взаємодія педагога та майбутніх учителів, забезпечення творчого пошуку нових знань) та комплексності (цілісний вплив засобів та методів етнопедагогіки на виховання патріотизму).

Як свідчить аналіз наукових джерел та власного досвіду роботи, сутність патріотичного виховання в середовищі педагогічного університету виявляється поетапно: перший етап – адаптаційний період, стимулювання патріотичного світогляду, усвідомлення його значущості для успішної реалізації в майбутній професії. Другий етап – період наукових ідей та їх вплив на майбутнього вчителя, його оточення загалом, осмислення ідей через внутрішні переконання майбутніх учителів, з подальшим окресленням перспективи на забезпечення життєдіяльності держави та світового товариства. Третій етап – пошук шляхів та способів активності виховного середовища педагогічного університету, взаємодії, підготовки до здійснення патріотичної діяльності в школі, становлення патріотизму майбутнього вчителя як його моральної позиції.

Сутність поняття «патріотизм» пов'язується не лише з окремим політичним або моральним принципом і не лише з окремою моральною якістю особистості, а з інтегративністю її властивостей, що дозволяє розглядати патріотизм як невід'ємну складову соціально-морального спрямування особистості. Зміст даного поняття визначається його особливостями, серед яких – дійовий характер, ціннісна сутність, що піднімає патріотизм над будь-якими політичними гаслами. Основу патріотизму складають народність, почуття любові до Батьківщини. Педагогічні основи підготовки студентів до патріотичного виховання педагогічного університету включають такі положення: досягнення мети підготовки – формування готовності майбутніх учителів до патріотичного виховання студентів (здійснюється на основі взаємодії суспільних та особистих інтересів); вибір відповідних форм і методів навчання та виховання з метою підготовки майбутніх учителів до здійснення професійної діяльності з урахуванням нових вимог та завдань суспільства.

Відповідно виокремлено такі аспекти готовності майбутніх учителів до патріотичного виховання: морально-психологічний, практичний, які в своїй єдності забезпечують студентів необхідними знаннями й уміннями та формують у них ціннісне ставлення до патріотизму, інтерес до патріотичного виховання.

Сутність патріотичного виховання майбутніх учителів передбачає розуміння самотності українського патріотизму. Педагогічні умови ефективного здійснення підготовки до патріотичного виховання студентів включають поєднання різноманітних стимулів, які сприяють підвищенню активності навчально-пізнавальної діяльності. У реалізації патріотичного виховання молоді провідну роль відіграють саме освітяни, тому особливої значущості набуває питання підготовки майбутніх учителів до такого виду виховної роботи.

Проблема професійно-педагогічної підготовки студентів педагогічного університету розв'язується з урахуванням різноманітних підходів: цілісного, системного, діяльнісного, особистісного та їх

поєднання. Найдоцільнішим, на наш погляд, є інтегративно-діяльнісний підхід, що розглядається як система, цілісність якої досягається на основі інтеграції її складових. Підготовка майбутніх учителів до патріотичного виховання учнів зреалізовується на основі сукупності загальних та специфічних принципів, що відображає закономірності цілісного педагогічного процесу та особливості даного напрямку виховної роботи. До перших належать: науковість, системність і цілісність; системність і послідовність, зв'язок теорії з практикою; взаємодія загального, особливого та індивідуального в змісті та методах підготовки; єдність освітніх, виховних та розвивальних результатів навчання; оптимальне поєднання репродуктивності та продуктивної діяльності в освіті.

Для успішного функціонування системи підготовки майбутніх учителів до патріотичного виховання учнів необхідні умови, реалізація яких пов'язана з розумінням поняття «готовність». Характеризуючи готовність як складне інтегральне утворення, суб'єктивний стан розвитку особистості, виокремлюють у структурі даного поняття такі компоненти як процесуальна та морально-психологічна готовність. Перша передбачає теоретичну (знання) та практичну (вміння) підготовку. Друга – ціннісно-мотиваційну, емоційно-вольову та розумову готовність.

Таким чином, виокремлюють такі умови ефективного функціонування системи підготовки майбутніх учителів до патріотичного виховання учнів. До першої групи належать умови, які сприяють формуванню морально-психологічної готовності: поєднання різноманітних стимулів до активної навчально-пізнавальної діяльності; використання різноманітних форм проведення занять; створення позитивної емоційної атмосфери в процесі підготовки; забезпечення міждисциплінарних зв'язків; організація спеціальних занять з формування розумової та емоційно-вольової готовності учнів.

До іншої групи належать умови, які сприяють підготовці майбутніх учителів до патріотичного виховання учнів. Ця група включає: поєднання навчально-пізнавальної, навчально-практичної та самостійної діяльності учнів; забезпечення єдності та взаємозв'язку різноманітних видів діяльності майбутніх учителів у процесі підготовки; забезпечення взаємозв'язку «педагог-учень» під час навчання; ведення відповідного обліку результативності процесу здобуття професійної освіти [1, с.12].

Проте, реалізація виховання патріотизму майбутнього вчителя зазнає окремих труднощів, успішне подолання яких сприятиме формуванню їхньої моральної позиції. Серед характерних труднощів виокремлюють регулятивні, інтелектуальні, трансляційні та комунікативні.

Для подолання регулятивних труднощів ефективною виявляється спільна праця. Для подолання інтелектуальних труднощів у майбутніх учителів на етапі збору емпіричних даних про становлення патріотизму ефективним виявилось вивчення напам'ять текстів народної творчості (пісень, дум), художній переказ казок, легенд. Теоретичний етап подолання труднощів та становлення патріотизму включає підготовку рефератів чи доповідей, що дозволяє осмислити власну позицію щодо конкретної проблеми.

Трансляційні труднощі долаються шляхом участі майбутніх педагогів у семінарах, круглих столах, святах, спрямованих на патріотичне виховання. Важливими на цьому етапі виявились узагальнення ідей, можливість самостійного вибору застосування методів та форм виховання патріотизму в педагогічному університеті.

Висновки. Отже, сутність патріотичного виховання в середовищі педагогічного університету розглядається як моральна позиція, що характеризується почуттям любові до своєї країни, природи, людей, традицій та культурної спадщини. Становлення патріотизму як моральної та духовної цінності визначає готовність майбутнього вчителя до професійної діяльності, спрямованої на відродження, збереження честі та слави Батьківщини й свого народу, його традицій і національної культури.

Література

1. Ипполитова Н.В. Теория и практика подготовки будущих учителей к патриотическому воспитанию учащихся / Н.В. Ипполитова. // Автореф. дис. д-ра пед. наук. – М., 2000. – 38с.
2. Сысоева Н.А. Воспитание патриотизма будущего учителя средствами народной педагогики: допрофессиональный этап образования / Н.А. Сысоева. // Автореф. канд. пед. наук. – Волгоград, 2006 г. – 32с.
3. Смирнова З.В. Университетская гуманитарная сфера как условие воспитания личности будущего специалиста / Смирнова З.В. // Автореф. канд. пед. наук. – Саратов, 2001 г. – 12 с.
4. zakon.rada.gov.ua